

בעיות בטהרת המשפחה הישראלית

הבעיה

בזמנים האחרונים נתקלים אנו בארץ ישראל בבעיות חמורות, הנוגעות ביסוד טהרת חיי עם ישראל.

בזמן המלחמה ואח"כ, נשאו הרבה פליטי חרב ברוסיה, בפולין וכ"ו נשים נכריות ונולדו להם ילדים מנשואי תערובת הללו. חלק מהם עלו ארצה והעלימו את נכריותם של הילדים בזמן הרשום לקבלת תעודות זהות, מתוך כך נרשמים הילדים הללו בתעודות זהות כיהודים, מבקרים בבתי ספר יהודיים, חלק מהילדים נמולו ע"י רופאים, או מוהלים שנכשלו ע"י האב ובני המשפחה, יש שחגגו אף חגיגת הבר מצוה בבתי הכנסת. מובן שע"ז גויסו לצבא ושרתו שם, ושייכים לחוגי הנוער השונים, מבלי שעולה כל חשד על יהדותם. רק כשנוער זה הגיע לתקופת הנשואין נתגלה ע"י החקירה בזמן רשום הנשואין שהאם נכרית היא, וממילא גם הוא נכרי הוא, ורבה היא המכשלה. בא ג"כ נוער מארצות מערביות שמגפת נשואי תערובת גדולה היא שם, ישנן אפילו חששות של פסולי הקהל אם האם התחתנה שנית בנשואין אורחיים מבלי לקבל גט פטורין כדת. נוסף לכך, אי ידיעת התורה בין הנוער החלוני — גם של הארץ ישראלי — היא כל כך גדולה, שאין להם כל ידיעה על מהות הכהן, ומכ"ש אם הוא כהן או לא, מה שחשוב מאוד במקרה שעומד לשאת גרושה.

בעיה מיוחדת היא החקירה על הרווקים או על פנויים של הנרשמים כי רק במקרים בודדים מאוד מופיעים עדים שהם כשרים כדת. הבעיות חמורות הן בעיקר בארץ ישראל, כי בחוץ לארץ אינם פונים חוגים הללו לרב חרדי אלא לרבייס ריפורמיים לכל מיניהם, אך בא"י דורש ב"ה חוק הנשואין שכל תושבי הארץ נכנסים בנדון זה לדין התורה, וזה העלה את הבעיות החמורות הללו להלכה ולמעשה. אנו מצטערים מאוד על שלא זכה עם ישראל למנוע משורותיו מכשולים חמורים כאלו, אך יודעים אנחנו את האחריות הגדולה המוטלת עלינו לדאוג לקדושת החיים בעם ישראל — ובאופן מיוחד על אדמת הקודש, ולכן צריכים אנו להתאמץ ולהכיר את דרך תה"ק

בכל הבעיות הללו. בוטחים אנו בישועת ה' שיאיר את עינינו בתוה"ק ושנוכה בזכות טהרת חיי המשפחה לגאולה קרובה במהב"י.

א.

ספק חזקת ישראל

(א) כאמור הבעיה העיקרית היא, אם בתנאים של זמננו יש לכל מי שגר בא"י ומצהיר שהוא יהודי, דין חזקת ישראל, כל זמן שלא יצא עליו ערעור.

איתא ביבמות דף מ"ו ע"ב ת"ר מי שבא ואמר גר אני יכול נקבלנו, ת"ל אתך במוחזק לך, בא ועדין עמו מנין ת"ל (ויקרא י"ט) וכי יגור אתך גר בארצכם, אין לי אלא בארץ, בחו"ל מנין ת"ל אתך בכל מקום שאתה, א"כ מה ת"ל בארץ, בארץ צריך להביא ראיה בחו"ל אי"צ להביא ראיה, דברי רבי יהודה (פרש"י בארץ צריך להביא ראיה שבבב"ד נתגייר, שמא גבעוני מהול הוא ומשום שבחא דא"י הוא דקאמר הכי ומשקר) וחכ"א בין בארץ בין בחו"ל צריך להביא ראיה.

על זה מביאים שם בתוספות ד"ה במוחזק לך, אמר ר"ת דדוקא בדידיעין דהוי עכו"ם מעיקרא, דאי לא הוה ידעין מהימן מגו דאי בעי אמר ישראל אני דמהימן כדמשמע בריש מס' פסחים (דף ג' ע"ב) גבי ההוא עכו"ם דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים, ואין לומר שאני התם דהוה סמכי ארובא דהוה ישראל דהא בכל מקום נמי איכא רובא, דרוב הבאין לפנינו בתורת יהדות ישראל הם. בפסחים דף ג' ע"ב מביאה הגמרא ההוא ארמא דהוה סליק ואכיל פסחים אמר כתוב כל בן נכר לא יאכל בו, כל ערל לא יאכל בו ואנא הא קאכילנא משופרי שיפורי וכו'. תוספ"י שם ד"ה ואנא אכילנא אמנם סובר שמכאן אין ראיה שנאמין לכל הבא לפנינו ואומר ישראל אני, דשאני הכא דרוב ישראל היו ואזלינן בתר רובא, אך מובא לעיל שתוספות ביבמות דף מ"ו ע"א סוברים שגם הרוב הבאים לפנינו בתורת יהדות הם ישראלים — נחשב כרוב להאמין לו על יהדותו.

בשני מקומות הג"ל מביאים תוספות ראיה אחרת על הנאמנות שהוא יהודי, ממה שמובא ביבמות מ"ז ע"א מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה ואמר לו נתגיירתי ביני לבין עצמי, א"ל ר"י יש לך עדים א"ל לאו, יש לך בנים א"ל הן, א"ל נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך. בתוספות יבמות מ"ז ע"א מעירים על זה, ואיהו גופיה כשר אלא דשוי נפשיה חתיכה דאיסורא, אבל אם בא על בת כהן לא פסלה כדפירש לעיל, בתוספות בפסחים הג"ל מעירים והיינו משום דמצי למימר ישראל אני.

וא"כ קשה ממה שמובא ביבמות דף מ"ו ע"ב, מי שבא ואמר גר אני יכול נקבלנו ת"ל אתך במוחזקים לך — רואים שמן הסתם לא נאמן לומר ישראל אני — התם מיירי במוחזק לן באבהתיה שהם נכרים — דאי לאו הכי נאמן במגו דאי בעי אמר ישראל אני.

תוספות בפסחים דף ג' מביא עוד ראיה על נאמנותו לומר ישראל אני אם אבותיו לא הוחזקו כנכרים, ממ"ש ביבמות דף מ"ה ע"א, נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, אך למעשה מיעצים לו זיל איטמר (פרש"י) לך במקום שלא יכירוך ושא בת ישראל שאילו יכירוך לא יתנוה לך אלמא לא ממזר (הוא) או נסיב בת מינך (בת ישראל מן עכו"ם הכשרה כמותך אבל ממזרת ושפחה לא תשא, אלמא כשר הוא) או גלי (צא לגלות במקום שלא יכירוך ויתנו לך בת ישראל כשרה) רואים שלא חוקרים על יהדותו את מי שבא ואומר ישראל אני, אלא מאמינים לו. אך בתוספות ביבמות דף מ"ז לא מסכימים לראיה זו דשמא לא היו בודקים אלא אם הוא ישראל אם לאו, אבל במשפחתו לא היו בודקין.

גם הרישב"א ליבמות דף מ"ז מביא דעת ר"ת על מה שמובא שם שצריכים להביא ראיה שהגיוור היה כדת, הקשה ר"ת וליהמן במגו דאי בעי אמר ישראל אני כדמוכח מההוא עכו"ם דסליק ואכיל פסחים בירושלים בפ"ק דפסחים, והפה שאסר הוא הפה שהתיר, ות"י דהכא מיירי בדמוחזק לן שהוא עכו"ם, הא לאו הכי כל שבא ואמר ישראל אני או גר אני נאמן ופומביים על פיו לכל דבר דמילתא דעבירא לאיגלווי הוא ולא משקר וכן מעשים בכל יום.

כך מביא גם הרישב"א שם, הסכימו כל המפרשים דוקא במוחזק בעכו"ם ובא ואמר נתגיירתי אבל במי שלא נודע ובא ואמר עכו"ם הייתי ונתגיירתי, נאמן משום מגו דאילו בעי אמר ישראל אני, דומה למה ששינו אשת איש הייתי וגרושה אני שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, ואם יש עדים שהיתה אשת איש, אינה נאמנת.

הרא"ש ביבמות מביא, והיה אומר ר"ת דוקא בדידעינן דעובד כוכבים היה מעיקרא דאי לא ידעינן מהימנינן ליה במיגו דאי בעי אמר ישראל אנא דמהימן כדמשמע בריש פסחים בההוא עובד כוכבים דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים ולקמן בשמעתין דאמר ליה רב יהודה ואי אתה נאמן לפסול בניך ומכשרינן בניו ואיהו גופיה הוה כשר וכר' א"כ אנן נסמוך אהא דרוב הבאין לפנינו בתורת יהדות ישראל הם.

הנמקי יוסף ליבמות מ"ז כותב על שאלת ר"י לגר יש לך עדים אבל אם בא ואמר ישראל אני או גר אני נאמן וסומכין על פיו לכל דבר דמילתא

דעבידא לגלויי הוא ולא משקר, והכי מוכח מההוא עובד כוכבים דסליק ואכיל פסחים בירושלים פ"ק דפסחים. נאמן אתה לפסול את עצמך, וא"ת והא אין אדם משים עצמו רשע, וי"ל זהו בישראל ברור אבל זה לא היה ברור (כי בעצמו הביא את יהדותו בספק) א"נ דהכא לאו דוקא לפסול אלא לשווא נפשיה חתיכא דאיסורא לאסור בבת ישראל ולכל חומרי עובד כוכבים.

גם השלטי נבורים ליבמות דף מ"ז מביא כתב הסמ"ג בשם ר"ת בד"א שאנו מכירים שהיה עובד כוכבים מעיקרו, אבל אם אין אנו מכירין אותו נאמן במגו שהיה יכול לומר ישראל אני ומהימן, ומעשים בכל יום שאורחים באים ואין אנו בודקין אחריהם ושותין אנו עמהם יין ואוכלים משחיתתן. הרמב"ם בה' אסו"ב פ"ג ה"י כותב אבל מי שבא ואמר שהיה עכו"ם ונתגייר בבי"ד נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר בד"א בארץ ישראל ובאותן הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל, אבל בחוצה לארץ צריך להביא ראיה ואח"כ ישא ישראלית ואני אומר שזו מעלה ביוחסין.

על זה מביא ה"ה, דכי אמרינן צריך להביא ראיה הנ"מ בידוע שהיה עכו"ם מעיקרא ואי לא א"צ שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ונפקא להו משום דודאי כל אדם שאומר ישראל אני אין בודקין אחריו וכדמוכח ההוא עובדא בפ"ק דפסחים דף ג' ע"ב דההוא עכו"ם דהוה סליק לירושלים והוה קא אכיל פסחים בחזקת ישראל וכיון שכן נאמן מדין מגו וכ"כ הרמב"ן והרשב"א. ולכן נאמר ברמב"ם שהדין הוא רק בארץ והיו כולם ישראלים, אבל בחו"ל צריך להביא ראיה ואפילו לחכמים דסברי כל המשפחות בחזקת מיוחסות הן כיון שאין לזה חזקת משפחה צריך להביא ראיה.

מתוך דברי הראשונים הללו יוצא שאם בא מי שלא מכירים אותו ואת משפחתו ואומר ישראל אני, נאמן מתוך נמוקים דלהלן:

- (א) רוב הפונים אלינו בעניני יהדות — ישראלים הם (ר"ת והרא"ש).
- (ב) הפה שאסר הוא הפה שהתיר — במקום שכולם ישראלים (הרמב"ם והרשב"א).

(ג) מלתא דעבידי לאגלויי הוא ולא משקר (הריטב"א והנמק"י).
הנהגה בנוגע לפסוק מביא הרמב"ם בפ"ט מה' אסו"ב הי"ח משפחה שנקראה עליה ערעור והוא שיעידו שנים שנתערב בהן ממזר או חלל או שיש בהן עבדות הרי זה ספק. (כדברי רב חמא בר גוריא אמר רב בקדושין ע"ו אם קורא עליו ערער צריך לבדוק אחריה) וכך מביאים להלכה באה"ע ס"ב ס"ג משפחה שקרא עליה ערער והוא שיעידו שנים שנתערב בהם ממזר או חלל או שיש בהם עבדות ה"ז ספק.

רש"י מפרש שם כשקרא עליו ערער, א"צ בדיקה אלא אם קראו עליה

שני עדים שמץ של פסול ולא שמעידים עדות גמורה אלא יציאת קול. הב"ש בס"ב סק"ו מביא מקודם את דעת הרמב"ם שצריכים עדות ומוסיף את דעת רש"י בלשון „אבל רש"י פ"י" היינו שמסכים להלכה לרש"י שאין לו חזקת ישראל אם קרא עליו ערעור ואף שמץ של פסול. בפ"ת ס"ב סק"ג מביאים את דברי הרשד"ם אה"ע סי' רל"ו שכתב אפילו לדעת רש"י נראה כי כדי להחזיק בפסול צריך שיהיו שני עדים יבואו ויגידו ואפילו לא יגידו בתורת עדות גמורה, שכן כתב שקראו עליה שני עדים שמץ פיסול, מדקאמר עדים, אין עדים אלא בב"ד.

בתשובה סי' קל"ח מביא הרשד"ם על אחד שהוציאו עליו קול שהוא ממזר אין אחד נאמן להוציא האדם מחזקת כשרותו, ואפילו להצריך בדיקה כתב הרמב"ם דצריך עדות גמורה ולרש"י צריך קול מב' עדים להצריך בדיקה, אבל לפסול פשיטא דעדות גמורה בעינן ואפילו שותק דאיכא רגל"ד סגי בבדיקה, ומשמע דאי לא נמצא דבר ברור מכשרינן ליה (עי' באוצה"פ ס"ב אות י"א). לפי זה הפסול שמדברים עליו הראשונים הוא רק להצריך בדיקה יסודית והיא מעכבת. מביאים שם בשם משיבת נפש סי' י"ט דאף לרש"י י"ל שצריכים עדים אבל לא קול בעלמא, דאין קול פוסל אלא לכהונה, אבל לישראל ל"ח לקלא, ועוד נראה לרש"י דאין כל קול אוסר כדאיתא בגיטין פ"ט, תנו רבנן בעולה אין חוששין לה וכר ממזרת אין חוששין לה ופירש"י יצא קול שהיא ממזרת ע"ש הוא דחוששין לקלא הוא כמבואר בס"י מ"ו לענין קדושין שבאו עדים והעידו שראו גרות דולקות או כמו בשמחת אירוסין אבל בקול הברה בעלמא לא חיישינן ובעינן נמי קול דאיתחזק בבי דינא ע"ש. והנה זכינו ב"ה לעליה לארצנו הקדושה מכל ארבע קצוות הארץ, אך בין העולים נמצאים גם בני נשואי תערובת או שהאם נתגיירה ויש ספק על כשרות הגיור על כן לדאבוננו לא יכולים לומר כדברי הרמב"ם „בא"י ובאותם הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל". גם מילתא דעבידי לאגלווי לא מובטח, כי בדרך כלל היחידים והמשפחות מנותקים מהסביבה שבה הם ואבותיהם נולדו, חיו והיו מוכרים, ואף שרוב התושבים בא"י יהודים הם, אך אם יש ספק ביהדותם צריכים לחקור המצב ולא יכולים להסתמך סתם על חזקת ישראל, ואפילו אם הערעור לא בא מצד שני עדים כדברי הפוסקים הג"ל, כי הם דנים לפסול אותו מכת ספק, אם לא ערכו בדיקה יסודית, והבדיקה הזאת מעכבת, אבל בודאי יש צורך בכל ערעור שהוא להשתדל ע"י חקירה לברר מה שאפשר לברר.

(ב) אך יש לדון גם על מקרים רגילים אף אם לא יצא כל קול או ערעור נגדו מאחר שאינו מתנהג כשומר מצוות כדרך כל יהודי, והוא וגם

משפחתו לא ידועים לנו, אמנם כאמור יש לו דין חזקת ישראל כי הוא שייך לרוב תושבי הארץ יהודים הם — אך יש לעיין על מה מסתמכת חזקת ישראל, האם מספיקה הצהרה מצדו שהוא יהודי בצרוף הרשום על כך בתעודת הזהות וכך הוא מוחזק בחוג מכיריו — או שצריכים לדעת שהוא מתנהג בחייו כיהודי כדת. לדאבוננו ברוב מקרים התנאי האחרון אינו בנמצא וזו חומרת הבעיה. הנה הרמב"ם בפ"ג מה' אסו"ב ה"ט כותב, גיורת שראינה נוהגת בדרכי ישראל תמיד, כגון שתטבול לנדתה ותפריש תרומה מעיסתה וכיוצא בזה, וכן גר שנוהג בדרכי ישראל שטובל לקריו ועושה כל המצוות הרי אלו בחזקת גרי צדק. לכאורא יוצא שדורשים התנהגות כשומר מצוות, אך אין משם ראיה לנדון שלנו, כי שם מיירי שהיה מוחזק מקודם כגוי כי כך הוא מסיים, אעפ"כ אם באו להתערב בישראל אין משיאין אותם עד שיביאו עדים או עד שיטבולו בפנינו הואיל והוחזקו עכו"ם.

לעומת זאת מוצאים ברמב"ם ה' אסו"ב פ"א הכ"א שרק אמירה בעלמא מספיקה לקבוע חזקה, „איש ואשה שבאו ממדינת הים הוא אומר זאת אשתי והיא אומרת זה בעלי, אם הוחזקה בעיר ל' יום שהיא אשתי, הורגין עליה“, היינו שאפילו ע"י אמירה בעלמא, אף שלא רואים מהם כל התנהגות אישות, קובעים את היחס האישות ביניהם על כל המסקנות והתוצאות מזה ואף הורגים על חזקה זו.

והנה, בשו"ת רעק"א סי' קכ"א דנים על זה, מביאים שם את דברי הרמב"ם הנ"ל שמחזיקים אותם כבעל ואשה רק על סמך דבורם לבד הגם שלא ראינו מהם מעשה התנהגות אישות, ואח"כ מביאים את דברי המהרי"ק בשורש פ"ו המחלק בין מלקות שאולנין בתר חזקה בלא ראיה, אם הוחזקו בפי האנשים בלבד, לבין דיני נפשות דבעינן ראיה עם חזקה כגון שנוהג עמה כאיש ואשה או בנה כרוך אחריה. כטעם החלוק הזה מביא המהרי"ק, דודאי לסקול ולשורף צריכים חזקה גדולה כדכתיב ושפטו העדה והצילו, ואומרים ספק נפשות להקל, משו"ה בעינן שיתנהגו בכל דבר כדרך איש ואשתו, אך לענינים יותר קלים מספיק שאנו מחזיקים אותם כבעל ואשתו, ותדע שכן הוא, מדגרסינן בקדושין דף פ' ע"א אמר רבי יוחנן מלקין על החזקות וסוקלין ושורפין על החזקות, ואמאי לא ערב ותני להו בחדא מלקין וסוקלין ושורפין על החזקות אלא דאי צ"ל דמלקין על החזקות וסוקלין על החזקות לאו בחד גוונא מיירי.

אולם הב"ש בסי' י"ט סק"א מביא שמהרמב"ם והטור לא משמע כך — מבלי לבאר את דבריו. באוצה"פ סי' י"ט אות ג' מביאים על כך את דברי אליעזר ס"ב שדעת הב"ש היא שיש לחלק בין מיתה ומלקות דבעינן ראיה

לחוקה — לבין אפור דמוחזק ע"פ דבורם לבד כל שהחזקה כך לי יום, זכוונת הב"ש למ"ש הרמב"ם דמי שהחזקה בשאר בשר וכו' ה"ז לוקה או נשרף או נסקל (פ"א מאסו"ב ה"כ). ומעשה באשה אחת וכו' ותנוק מורכב על כתיפה והגדילתו בחזקת שהוא בנה וכו' וסקילה עכ"ל הרי דמדמה מלקות לשריפה ולסקילה, וכן הטור גמי כותב כן, ומשמע שאין כל חלוק בין מלקות לשריפה ולסקילה, וכמו בדביני נפשות מוכח בקדושין דף פ' ע"א ומירושלמי דבעינן החזקו עם מעשה המוכיח, הוא הדין גבי מלקות, אך לענין אסורים הביא בדברי אליעזר ס"ג מהב"ש סי' י"ט סק"ב דאשה שאמרה נדה אני לי יום, לא מהני אמתלא וכתב שהוא הדין באשה שאמרה אשת איש אני לי יום לא מהני אמתלא.

באוצה"פ שם מביאים חבל גדולי ההוראה הדנים על כך אם יכולים לקבוע חזקה על סמך דבור בעלמא בלי מעשה המוכיח או צריכים להביא ראיות.

נוסף לתשוב' רעק"א סי' קכ"א הג"ל מביאים מתשוב' הרדב"ז ח"ד סימן אלף שט"ז שחולק על המהרי"ק וכותב דבחזקה לחודא בלא שום מעשה הורגין, וכן נראה מדברי הרמב"ם פ"א מה' אסו"ב הכ"ג שכתב האשה שאמרה מקדשת אני אינה נהרגת על פיה עד שיהיו שם עדים או תחזק ע"כ, והכא ליכא מעשה המוכיח חדא דלישנא דהאשה שאמרה מקדשת אני, הוי פירושו זאיני יודעת למי, כמתניתין וברייתא בפרק האומר (קדושין ס"ג ע"ב), זכיון שאינה יודעת למי נתקדשה, אין כאן הוכחה כלל, ואפי"ה נהרגת ע"י חזקה, ומכאן מודעה רבה למה שכתב המהרי"ק.

בספר משיבת נפש סימן ע"ז מבדילים בהסתמכות על תוספות רי"ד קדושין דף ס"ג בין אחר שלושים ולפני שלושים, אם החזקה שלושים יום בחזקת אשת איש הוי חזקה גמורה אפילו לסקול על ידו ולא מהני תו אמתלא כיון שהחזקה בחזקה גמורה, ובהכי ניחא מה שהקשה הב"ח הביאו בח"מ סי"ט סק"ג הא דלא בעינן לי יום בהחזקה נדה, דבלבישת בגדי נדה מתחזקת מיד כיון שהוא ע"י מעשה משא"כ באיש ואשה אין כאן מעשה המורה שהיא אשת איש ואפילו נהגו קריבות, אולי אין זה מפני אישות, וכן במה שהחזיקה בנה לא הוי חזקה גמורה שהרי אפשר שגידלה אסופי או שתוקי לכן בעינן לי יום ומסתייע בזה, שע"י הגדת האב שהוא בנו נתחזק עפ"י דבורו, וכן בנתחזקה בתו עפ"י דבורו שנתקדשה הוי חזקה גמורה — הרי דמצינן לפעמים חזקה אפילו בדבור.

באוצה"פ שם מביאים גם דעות של גדולי הוראה שדורשים לקביעת חזקה ראיות ברורות ע"י מעשים.

בשורת הרמ"א ס"ב מביאים דהא דסוקלין ושורפין על החזקות הוא משום דהחזקה לא היתה על פיה אלא אחרים החזיקה בכך, כדמשמע הלשון איש ואשה חנוק ותנוקת שהגדילו בבית, וכן משמע באשה שבאת לירושלים דהחזקה עפ"י אחרים (קדושין פ') אבל כשהחזקה על פיה אימא לעולם דלא מיקרי חזקה וכן ראייה ממעשה דאשה גדולה (כתובות כ"ב ע"א) בכדי להנצל מאנשים בלתי הגונים שקפצו עליה, אמרה מקודשת אני לימים עמדה וקדשה עצמה וכו' ואמרו אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת, משמע אעפ"י דהחזקה למקודשת עפ"י דבורה ימים רבים לא מוזיקה לה החזקה — לפי שהיא נקבעה רק על סמך דבורה.

גם בפני יהושע ח"א ס"א מדגישים דהא דהחזקו כן ימים רבים עפ"י דבורה, זה לא מיקרי חזקה אלא באיש ואשתו שהתנהגו כדרך איש ואשתו אבל בדיבורא לא מיקרי חזקה כדמוכח בגמרא בעובדא דאשה גדולה דעמדה לימים וקדשה עצמה, דלימים משמע אפילו לימים רבים, ואף אחד מהפוסקים מביא שלאחר ל' יום לא מהני אמתלא, הוא מביא שם שכן מצא בהגהות אלפסי פרק עשרה יוחסין שכתב על סוקלין ושורפין על החזקות וז"ל, וחזקה היא עפ"י המנהג והרגל שרואים אותה העולם שנוהגת בו כדרך בן וכן הנדה לובשת בגדי נדתה ונוהגת כדרך נדה ועפ"י עצמה מוחזקת וכו', אבל אם לא החזקה עפ"י המנהג אין עונשין עפ"י עצמה. גם בשורת דברי חיים ח"ב ס"א סוברים ד"לימים" עמדה וקדשה משמע שגם לימים רבים היא נאמנת אם נתנה אמתלא.

גם בתשוב' חוט המשולש בתשוב' ר"ח מוואלווין ס"י האריך הרבה בזה וכותב לאו למימרא דלאחרי שלשים שהם במדינה זו ומחזיקים הם בדבורים שהם איש ואשתו, מחמת זה הוא דהוי חזקה, דנראה ברור דאף אם יאמרו ויאמרו שהיא אשתו והוא בעלה מימים רבים, אם לא נראה ביניהם שום קריבות והתנהגות כאיש ואשתו ודאי דאין הורגין עפ"י עצמה, וכמ"ש בש"ג וכדאמרין להדיא בקדושין דס"ג ע"ב דאם היא אומרת נתקדשתי אין סוקלין, ומשמע התם אף אם היא תחזיק בדיבורה ל' יום ויותר לא מהני לסקילה כדאמרין דלדידה לא הימנה רחמנא.

יוצא לפי זה, מי שבא ואומר ישראל אני ונרשם עפ"י הצהרתו בתעודות זהוי ובשאר תעודות כיהודי, אך אינו מתנהג כשומר מצוות לא יכולים לפי השיטה האחרונה להאמינו ולקבוע לו דין חזקת ישראל, המרשה לו לשאת בת ישראל כשרה — אלא צריכים לחקור אותו ואת משפחתו על יהדותם. (ג) אך אולי אפשר לומר שגם לפי שיטה זו, יכולים להקל בנוער זה, כי קלוקל הוריהם וההתנהגות החילונית של המחנכים בבתי הספר והאוניברסיטאות

והמנהיגים המפלגתיים היא התנצלות בעדם ובתום לב הם אומרים מותר על הכל, כמו שמובא בתשוב' רעק"א סי' צ"ו, השואל רוצה לפסול קדושין שעדיין עברו על אסור גלוח, אך רעק"א פסק שאין להתיר לאשה להנשא בלי ג"פ וכותב עוד ג"ל לדון בעיקר הדבר אחר דמבואר בחו"מ סי' ל"ד בראות קושר ומתיר בשבת ולא הודיעו לו תחילה שאסור, תולין שלא ידע שהיא מלאכה, א"כ תולין להשחתה בתער דנתפשט בעו"ה אצל הרבה לא חשב שזהו אסור כל כך דלא משמע להו לאינשי דאסור, וכאשר באמת נזכר בג"ע דהשיב להמוכח שהרבה אנשים חשובים עושים כן, וכיון שבאמת פשטה המספחת בזמננו גם לאותן הנוהרים בשאר דברים, נדמה להם דאינו איסור כל כך וכר.

אמנם בספר צור יעקב סי' י"א רוצים לומר שמתשובת רעק"א הנ"ל אין כל ראייה, כי התם הוא לחומרא, אבל אנו מוצאים דעה זו גם בין גדולי הפוסקים הקודמים לו לקולא, כך מביאים בתשוב' הרמ"א סי' י"ג בשם מה"ר נפתלי ז"ל בנוגע לפסול עד שמסר יהודי לאנס — שיש צד להכשירו שקלוקל קצת ראשי העיר הם תקונם, כיון שקצת מוסרים נימנים בין ראשי העיר, א"כ העד ראה והתיר גם לעצמו למסור באומד דעתו דאין נקרא מסירה לאנס רק המוסר גוף ולא ממון ומורגלים בזה.

גם הפלתי ביו"ד ס"ב ס"ק כ"ג מביא על דברי הרמ"א שם „מוסר דינו כמוסר ושחיטתו פסולה — ועכשיו בעו"ה נעשה כהיתר עד שבתשובות מהרש"ל מכשירים לעדות ומכ"ש שאין לפוסלו לשחיטה".

אמנם התשב"ץ חלק ג' סי' רכ"ז חולק עליהם לענין קציצת פיאות, שאם הורגלו בעבירה כאילו היא לא נכתבה בתורה, הרי הם כמומרים ואין שחיטתם כשרה, והמקדש אשה בפניהם אינה מקודשת אבל אנו מוצאים שהרבה גדולי האחרונים מקילים בזה. בשו"ת שב יעקב בסוף סי' י"ז מקיל להכשיר עדות המגלח שערו בתער בלי התראה דכיון דבעו"ה חושבים שיש היתר בגלוח זקן, ה"ז דומה לקושר ומתיר בשבת כמבואר ברמ"א חו"מ סי' ל"ד סכ"ד דצריך להודיעו מקודם שזה אסור. בעצם מביא הרמ"א בעצמו את ההיתר ביו"ד סי' קי"ט ס"ז מי שהוא חשוד בדבר דלא משמע לאינשי שהוא עבירה לא מיקרי חשוד (רשב"א סי' ס"ד).

על כן אפשר לומר, אף לאותם הפוסקים הסוברים דע"י אמירה והצהרה לחד לא נקבעה חזקה, רק ביחד עם מעשים והתנהגות כדת, מודים שיש לנוער שאנו דנים עליו חזקת ישראל, כי לדאבוננו הם עמי הארץ, לא למדור תורה ולא ראו בבית הוריהם כל חיי תורה וכך הם חונכו בבתי הספר החילוניים להתנהג כהוריהם וכמנהיגיהם, מה שהם עושים מתנהגים הכ בבחינת אומר מותר..

וכתיגוקות שנשבו בין עכו"ם הם נחשבים. מתוך הנמוקים הללו דנים ומתירים אף לצרף למנין מחללי שבת דומננו, ע"י שו"ת מלמד להועיל חאו"ח סי' כ"ט, כי הם נחשבים כתיגוקות שנשבו בין עכו"ם ואינם מתכוונים לעשות תועבה ביד רמה. נוסף לכך יודעים אנו שעד כמה שקבלו חנוך לכך מתנהגים הם כיהודים ולפעמים עד סכון החיים כמו שהוכיחו בזמן שרותם בצה"ל, אילו רצו להכחיש את יהדותם היו יכולים להשתחרר מכל שרות בצבא בתור לא יהודים. והנה בשו"ת אגרות משה אה"ע ס"ו מביאים את דברי ר"ת ביבמות מ"ז ומציינים שלפיו יש לו דין חזקת ישראל דוקא אם הוא שומר תורה ומצוות, ואפילו על סמך הצהרתו לבד שהוא ישראל נאמן, כי הרוב הוא ישראל, משום דעכו"ם לא יאמרו על עצמם שהם ישראלים במדינות שידוע שרובא דרובא הם עכו"ם ואולי הם כולם שוגאי ישראל ומתביישים לומר שהם ישראלים. לכאורא בא"י להיפך הוא, רוב רובם של הישוב ישראלים הם, מי שמחליט לחיות כאן יתבייש שלא נחשב ליהודי ואינו יכול להסתגל לחיי החברה והכלכלה, ואולי הוא משקר כדברי רש"י ביבמות, דוקא בא"י אולי גבעוני מהול הוא ואומר שהוא ישראל מפני שבחא דא"י — אולם לעומת זאת כאמור לעיל הוא מסכן את חייו ע"י החובה לשרת בצה"ל כיהודי ומקבל עליו עוד אי נעימויות כיהודי — בו בזמן שבקלות היה יכול להפטר מזה ע"י הצהרה שאינו יהודי הוא, זה אומר ששייך לרוב תושבי הארץ יהודים הם, זה נוסף שהוא בבחינת „אומר מותר“.

אך בכדי לצאת מכל הספקות, יש לחקור את העדים גם על משפחתו אם יהודים הם ואם אפשר לדרוש שהאם תופיע, להוכח שהוא יהודי, במקרה של חשש של ממש או ערעור יש לערוך חקירה יסודית, ואולי אפילו להעביר את החקירה והדיון לבית הדין.

ב.

ספק פסולי קהל

(א) לדאבוננו ישנם בארץ גם מקרים של חשש פסולי קהל שנגרמו ע"י חיי הפקר בחוגים מסויימים או כתוצאה מהשואה שזוגות התחתנו עוד לפני השואה כדת בחו"ק ואח"כ נתפרדו בארצות שונות בלי גט פטורין כדת רק במוסד ממשלתי, והתחתנו שנית ג"כ בפני מוסד ממשלתי, או שבאו מארצות שלא סדרו את הגט פטורין בפני בי"ד מוסמך (על בעיות בני ישראל איני דן במאמר זה). מובן שכשעולה איזה חשש צריכים לדייק בחקירות, השאלה היא, עד כמה צריכים לחשוד בכל מי שבא מארצות הללו ומחוגים האלה, אולי יש לפנינו חשש פסול לקהל ולהחמיר בחקירות עד שנתברר בודאות כשרותו לקהל.

הנה, בקדושין דף ע"ו ע"א איתא הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמנה וכר' ובע"ב אמר רב יהודה אמר רב זו דברי ר' מאיר, אבל חכמים אומרים כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות. איני, והאמר רב חמא בר גוריא אמר רב משנתנו כשקורא עליו ערער (פרש"י א"צ בדיקה אלא א"כ קראו עליה שני עדים שמץ של פסול וכר' וכיון דקרא עליה ערער אמאי פליגי רבנן), מאן דמתני הא לא מתני הא. איכא דאמרי אמר רב יהודה אמר רב זו דברי ר' מאיר אבל חכמים אומרים כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות, אמר רב חמא בר גוריא אמר רב אם קורא עליו ערער צריך לבדוק אחריה (אפילו לרבנן).

בריש מתניתין דף ס"ט ע"א איתא עשרה יוחסין עלו מבבל ובע"ב א"ר יהודה אמר שמואל כל ארצות עיסה לא"י וא"י עיסה לבבל (פרש"י פסולת אצל א"י, לפי שבני א"י עסקין לבדוק ביוחסים לפי שהכהנים מצויים שם וא"י עיסה לבבל שעזרא הפרישם ויצאו משם). לעומת זאת מביאים בקדושין דף ע"ב ע"ב, אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי רבי מאיר (פרש"י מתניתין דקתני דעלו פסולין לא"י ומשמע דאין כל הארצות בחזקת מיוחסות חוץ מבבל לבד כדאמר בריש פרקין (ס"ט ע"ב) דמסייע ליה לרבי אלעזר דקאמר ייחס עזרא את בבל, אבל חכמים אומרים כל ארצות בחזקת כשרות הן עומדות. הש"ס מביא עובדה להיתר אמימר שרא ליה לרב הונא בר נתן למינסב איתתא מחזוייתא אמר ליה רב אשי מאי דעתך דאמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי ר' מאיר אבל חכמים אומרים כל ארצות בחזקת כשרות הן עומדות, והא בי רב כהנא לא מתני הכי, ובי רב פפא לא מתני הכי, ובי רב זביד לא מתני הכי — אפי"ה לא קיבלה מיניה משום דשמיע ליה מרב זביד דנהרדעא. לפי זה ישנן שתי קבלות משמיה דשמואל, אם כל ארצות בחזקת כשרות או פסולות עומדות.

(ב) שיטת רש"י היא שכל הבדיקות שדנים עליהן, הן משום ממזרות ופסולי הקהל כך מביא רש"י בקדושין ע"ו ע"א הנושא אשה כהנת צריך לבדוק „שלא היו ממזרות או אחת מן הפסולות לקהל". וכן שם בד"ה לא הוזהרו כשרות „כהנות לינשא לפסולין כגון חלולי גירי וחרורי, וכיון דלא הקפידה תורה עליהם ליוחסין, רבנן גמי לא עביד בהו מעלה לצריכינהו בדיקה ואפילו מחמת ממזרות ושתוקות אלא כי איתחזק איסורא ביה, אבל לחששא ולמיבדק לא אצריכינהו".

אך בכתובות דף כ"ד ע"א איתא ת"ר אני כהן וחברי כהן נאמן להאכילו בתרומה ואינו נאמן להשיאו אשה (פרש"י מיוחסת מעלה היא ביוחסים). לכאורא, סובר רש"י שהבדיקה היא ליוחסין לנושאי כהונה כפירוש ר"ת

שנביא אח"כ — אך בתוספות שם ד"ה אבל מביאים פ"י בקונטרס משום חשש ממזרות ונתינות היינו שלכל הדעות גם לחכמים צריכים לבדוק כל אדם על חשש ממזרות, הרש"ש ובהגהת הב"ח שם מציינים שהמקור ברש"י הוא בסוף דף כ"ה ע"ב דתניא הרי שבא ואמר בני זה וכהן הוא נאמן להאכילו בתרומה ואינו נאמן להשיאו אשה, דברי רבי (פרש"י שמא ממזר או נתין הוא).

לכאורא קשה על רש"י הלא החכמים אומרים כל משפחות בחזקת כשרות הן, ולפי פרש"י ישנה סתירה בהלכה בין דברי רבי לדעת החכמים? אך הטור באה"ע ס"ב מביא את הרמ"ה שסובר ג"כ כרש"י שכל איש שבא לישא אשה צריכים לבדוק אחריו על חשש ממזרות, והוא מפרש מה שאמרו חכמים כל משפחות בחזקת כשרות הן, היינו מאן דאית ליה חזקת כשרות א"צ לבדוק אחריו, אבל מאן דלית ליה חזקת כשרות כגון שאין משפחתו ידועה צריך ראייה ליוחסין ואין עד אחד נאמן, אעפ"י דלא הוזהרו כשרות מלהנשא לפסולין, ה"מ פסולי כהונה אבל פסולי קהל אם בא לישא ישראלית לא שבקינן עד דמייתי ראייה שמא עבד הוא ע"כ.

אמנם הטור כותב ול"ג דלישנא דכל המשפחות בחזקת כשרות הן, אינו משמע כדבריו דאיירי במאן דאית ליה חזקה, אך הרא"ש מביא את דעת רש"י זו בריש פ' עשרה יוחסין וכותב לכאורא נראה אע"ג שעבד אמימר עובדא לקולא — דלית הלכתא כוותיה דרב אשי דהווי בתרא פליג עליה. ועוד דכולהו אמוראי דלעיל איירי בפסול יוחסין דשאר ארצות ואפילו בא"י להשיאו אשה צריך בדיקה וכן פרש"י בפ"ב דכתובות (דף כ"ה ע"ב) ואינו נאמן להשיאו אשה דמשום מעלה דיוחסין צריך לבדוק אתר כל אדם קודם שישאיהו אשה.

גם הרמב"ם סובר כרש"י בתירוץ הראשון של המ"מ בה' אסר"ב פ"כ ה"ה כהן מיוחס שאמר בני כהן הוא אין מעלין אותו ליוחסין על פיו עד שיביא עדים שהוא בנו (כתובות כ"ה ע"ב). על זה מקשה המ"מ למה צריכים שום עדות להשיאו אשה דהא ודאי לא חיישינן לנתין ולממזר דכל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות כנוצר בפי"ט הי"ב, ולפסולי כהונה ליכא למיחש דהא לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין כנוצר ג"כ בפי"ט הכ"א — ונ"ל שקושיה זו הכריחו לרבנו לומר בפי"ג שמי שבא ואמר ישראל אני שנתגירתו אין משיאין לו אשה אא"כ יביא ראייה ואעפ"י שלא היה ידוע שהיה עכ"רם מעולם, והוא הדין במי שבא ואמר שהוא ישראל מעיקרו שצריך ראייה לענין היוחסין מפני מעלת היוחסין דאי לא מי שבא ואמר נתגירתו יהיה נאמן מדין מגו, ואעפ"י שכל המשפחות בחזקת כשרות — ה"מ במי שיש לו חזקת משפחה.

ג) אך ר"ת מקשה בכתובות דף כ"ד על שיטת רש"י (ד"ה אבל) מיבמות מ"ה ע"א העכו"ם או עבד שבא על בת ישראל אומרים לו זיל גלי או נסיב בת מינך, משמע שאם ילך למקום שלא מכירים אותו ושיאחהו בת ישראל אעפ"י שלא מכירים אותו ולא יסתפקו אולי הוא ממזר או נתין. לכן ההוא דאתי לקמי' דרבי יהודה ואמר נתגירתי עם בני ביני לבין עצמי א"ל נאמן אתה לפסול את עצמך ואין אתה נאמן לפסול את בניך, משמע שהוא ובניו היו בחזקת כשרות אעפ"י שלא היו מכירים אותם, ונראה לר"ת דלהשיאו אשה דקאמר היינו להשיאו בדוקה מד' אמהות כדתנן בקדושין דף ע"ו ע"א הנושא אשה צריך שיבדוק אחריה ד' אמהות, ואין נאמן אם ישא אשה בדוקה להכשיר בתו לכהן בלא בדיקה אלא יצטרך לבדוק אחריו, וה"ה דמצוי למימר ואינו נאמן להכשירו לעבודה, ואותה בדיקה היא משום חללות דאין מכירין ישראל חללים שביניהם ולא משום ספק ממזרות ונתינות דלהא לא חיישינן כדפ"י.

את דברי ר"ת מביאים הר"ן לכתובות כ"ד והרא"ש בריש פ' עשרה יוחסין ובשטמ"ק לכתובות בשם הרמב"ן.

ר"ת מביא עוד ראיה מ"ש בקדושין הכשרות לא הוזהרו לינשא לפסולין, גם שם מיירי רק מפסולי כהונה, כי לממזרות הוזהרו הן, דהשוה הכתוב איש ואשה לכל עונשין שבתורה, ממילא הבדיקה היא רק לכהונה.

בתירוצ השני של המ"מ הנ"ל (פ"כ מה' אסו"ב ה"ה) מבארים את דברי הרמב"ם שגם הוא מסכים לשיטת ר"ת, על מה שכתוב ברמב"ם שהאב נאמן על בנו להאכילו תרומה אך לא להשיאו אשה כותב ה"ה לאו דוקא אלא שאינו נאמן ליוחסין שכל כהן שהוא בודק אינו נושא בתו וכן המשפחות הבדוקות כגון של דוכן ושל מזבח ושל סנהדרין אינן נבדקות בו כדי שתהא משפחתן בדוקה, אבל אם לא רצו לבדוק ולהחזיק משפחתן בדוקה לאחד מדברים אלו הרי הוא נושא שכל אדם בחזקת כשרות עד שיפסל ואפשר שזהו דעת רבינו שלא כתב כאן להשיאו אשה אלא ליוחסין.

האחרונים מתרצים את דעת רש"י נגד קושיות ר"ת, הב"ח בס"ב מביא, שמלא הוזהרו הכשרות ל"ק מידי, כי אמנם הבדיקה היא לשם יחוס כהונה, אך שם מיירי שלמשפחה זו יש חזקת כשרות, ומה שמקשה מזיל גלי ואי ליוחסין מה תועיל לו הגלות הלא לא יתנו לו אשה בלי בדיקת היוחסין — י"ל דטוב לו הגלות אולי לא יבדקו אחריו ובדיעבד אולי לא יבדקו אחריו ביה"ד דתלינן ליה בתר רובא דעלמא דכשרים הם ומרובא קפריש, משא"כ אם ישאר לא ישא שום אשה.

גם את הקושיה השלישית ממה שאמר רבי יהודה ביבמות מ"ז לגר, נאמן אתה לפסול את עצמך ואין אתה נאמן לפסול את בניך — ג"ל שלא קשה

לרש"י, כי בכתובות כ"ה מובא שאם אומר בני זה הוא נאמן להאכילו בתרומה ואינו נאמן להשיאו אשה, מפרש"י שמא נתין או ממזר הוא, היינו שמאמינים לו שהוא יהודי ואף כהן אך צריכים לבדוק אותו עוד מחשש ממזרות, ה"נ בגר זה אמנם משאירים את בניו בחזקת ישראלים, אך להשיאו אשה זקוק הוא עוד לבדיקה, אחר שאין לו כל חזקת כשרות מצדו או מצד משפחתו.

(ד) שיטה מרחיקת לכת סובר הטור בס"ב שאפילו ליחסי כהונה א"צ בדיקה לחכמים דהא מסיק על ההיא משנה דהנושא אשה צריך לבדוק בד' אמהות אמר רב יהודה אמר רב זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים כל המשפחות בחזקת כשרות הן ואמר רב חמא בר גוריא אמר רב אם קרא עליו ערער צריך לבדוק אחריו, אלמא מסתמא אין צריך שום בדיקה. אך הטור בעצמו מוסיף ומיהו אפשר אע"ג דלחכמים אין צריך בדיקה, הלכה כסתם משנה שצריך בדיקה לכהונה באשה.

הב"י בס"ב מביא שמשמע מדברי הרמב"ם בפיהמ"ש בפ"ד דקדושין כדברי הטור, ממה שכתב שם,, וכל זה מחוייב במשפחה שקרא עליה ערער והוא שיאמר במשפחה פלונית יש בה פסלנות אבל משפחה שאין בה חשד אין צריך לבדוק לפי שהעיקר אצלנו, כל משפחות בחזקת כשרות עומדות". וכן יוצא לכאורא ממה שכתב הרמב"ם בפ"כ מה' אסור"ב ה"א כל הכהנים בזמן הזה הם בחזקת כהנים ואין אוכלים אלא בקדשי הגבול והוא שתהיה תרומה של דבריהם, אבל תרומה של תורה וחלה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחד.

(ה) האחרונים דנים על השאלות הנדונות להלכה ולמעשה, הב"ש בס"ב סק"ג כותב אחר ברור השטות לכן יש להחמיר, מי שאינו ידוע לנו יש לחוש שמא ממזר הוא, גם בבאר היטב שם סק"ד מביאים שיש להחמיר כדברי הרמ"ה שמי שאין משפחתו ידוע לנו לא אמרינן שהוא בחזקת כשרות וכ"כ בה"י מי שבא מארץ אחרת הן איש או אשה או בחור או בתולה או אלמן או אלמנה צריך ראיה שהוא ישראל, ואף שמתנהגים כדת ישראל ומדברים כלשונינו ויודעים בכל טוב היהודים, אעפ"כ צריכים ראיה, וכן הוא תקנות מדינת ליטא שאין לסדר שום קידושין אא"כ שיש לו ראיה שהוא ישראל ומאיוז משפחה ע"ש. וכ"כ מהרי"ט בתשובות ח"א סימן קי"ט ומסיימים שם במעשה שבא לידו באיש ואשה שבאו מארץ רחוקה וגזרתי עליהם שיפרשו זה מזו עד שיביאו ראיה שהם ישראלים כשרים. אך סוברים — אף בשיטת הרמ"ה — שלא צריכים לבדוק משפחות דודאי כל משפחות בחזקת כשרות הן ולא בא אלא לאפוקי באדם שבא לפנינו ואין משפחתו ידועה כלל. שיש לחוש שמא עבד הוא.

באוצה"פ ס"ב אות ד' סק"ב מביאים מספר בית משה סק"א שגם הוא מפרש את שיטת רש"י ורמ"ה שאמנם כל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות ורק אם לא ידוע לנו משפחתו אין לסמוך על חזקת כשרותו מאחר שיכולים לברר את כשרותו, ורק על זה מהני גם לגביו שכל המשפחות בחזקת כשרות הן דהיכא דכבר חקרו ודרשו ולא יכלו לעמוד על הברור אם הוא פסול או לא, שפיר משיאין לו אשה וסומכין על חזקת כשרותו.

בספר בית מאיר אה"ע ס"ב מביאים שמ"ש הב"ש בשם הרמ"ה דחיישינן שמא ממזר או עבד הוא, הנה בטור לא נזכר רק חשש שמא עבד הוא, ואפשר דסובר דלממזר ליכא למיחש דמכירים ישראל ממזרים שביניהם משא"כ בעבד כמ"ש בכתובות דף כ"ח ע"ב ודלמא עבד כהן הוא דאיכא למיחש, וא"כ יש ללמוד זכות מנהגינו שאין בודקין כלל עפ"י דעת רש"י יבמות מ"ז ד"ה צריך להביא ראיה שמא גבעוני מהול הוא משמע דאי לאו הכי היתה המילה סימן לגרות, והאידנא אין מצויין גבעונים וישמעאלים אינם פרוצים ועבדים נמולים נמי אין מצויים כמ"ש הח"מ בס"ג סק"ד.

בספר שער המלך פ"כ מה' אסו"ב הלכה ה' אחרי באור השיטות מביא „ולענין הלכה הנה לענין פסולי קהל דעת כל הפוסקים דאפילו מי שאין לו חזקת משפחה כגון שבא מארץ רחוקה אמרינן כל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות, זולתי דעת הרמ"ה, ורק לענין פסולי כהונה דעת הר"ן בס"פ עשרה יוחסין דכל שאין לו חזקת משפחה חיישינן".

גם הב"ח ביו"ד סי' רס"ח כותב ומיהו נזהגין להקל להאמינו אף להשיאו ישראלית ואפשר דאף הרמב"ם מודה באורחים שבאים והם בחזקת ישראלים שנאמנים אף עכשיו שרובן עובדי כוכבים אף להשיאו ישראל שכל המשפחות בחזקת כשרות הם כמו שנתבאר באה"ע ס"ב ואם הרמב"ם דורש ראיה טרם מרשים לו לשאת אשה (יו"ד סי' רס"ח ס"י) לפי שמאמינים לו לומר נתגיירתי רק מטעם מגו, ולכן מעלה עשו ביחסין להחמיר. הש"ך מביא את דברי הב"ח האלו ביו"ד סי' רס"ח ס"ק כ"א.

באוצה"פ הנ"ל מביאים בשם יד אהרן ח"א הגה"ט אות ג' מתשובת הרשב"א ח"ב סי' ר"ו במעשה שבאו יהודים מארץ רחוקה וכו' והשיב דכיון שהם מחזיקים עצמם כישראלים אין בזה ספק כלל שאין מדקדקים אחריהם והרי הם כמיחוסים שבישראל ואין אומרים לישראל להביא ראיה שישראל הוא. גם בשו"ת האלף לך שלמה סי' ט"ו כותבים דמנהגינו שכל איש ואשה הבאים לינשא אין חוקרין ודורשין אחר משפחותיהם כלל, וע"כ דנהגינן כהסוברים דלא חיישינן להכי ובפרט דהוי כדעבד אם נאסור אותם להנשא. אמנם בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב סי' ס"ג כתב דאף להפוסקים דאין

חוששין מ"מ כל זה דוקא כשאנו רואים אותו מתנהג כדת משה וישראל בכל ענינו אבל בלאו הכי ומכ"ש כשרואים שאינו נוהג כדת ודאי חיישינן לכ"ע ואין משיאין לו אשה, אכן הבאנו לעיל שבדורות שלנו שהנוער הוא בבחינת תנוקות שנשבו בין עכו"ם קשה לשלול מהם חזקת ישראל כשר.

על כן כותב בעל ערוך השלחן יו"ד סי' רס"ח ס"ק י"ד בפשיטות שמי שבא ואומר שישראל הוא אין לחקור עליו, אך בנוגע לחזקת כהונה הוא מחמיר וכותב באה"ע ס"ב ס"ק י"ב שלרמב"ן והרא"ה והריטב"א בשטמ"ק לכתובות דף כ"ד אין כהן רשאי לישא אשה ממשפחה שאינה ידועה שהיא מוחזקת בכשרות דהרבה חששו לפסולי כהונה, ולדעתם מה שאמרו כל המשפחות בחזקת כשרות זהו לענין פסולי קהל ולא לפסולי כהונה, ולכן צריך כל כהן להזהר שלא ליקח אשה רק ממשפחה ידועה המוחזקת בכשרות.

גם בתשוב' אמרי דוד ס"ה כותבים דנכון לכהן להחמיר שלא לישא אשה שאין ידועה משפחתה, מיהו מעיקר הדין אולי יש לסמוך על משמעות הפוסקים דס"ל להתיר גם לכהן הואיל והחשש הוא רק מדרבנן דמן התורה אזלינן בתר רוב שהם כשרים וממשפחה ידועה נראה דאינו צריך אפילו להחמיר.

וכ"כ בתשוב' האלף לך שלמה סי' ט"ו דגם לכהן אין להחמיר כיון דסוגיין דעלמא לא נוהגים ואין מדקדיקין אחר שום משפחה רק כל אשה הבאה להנשא מתזיקין אותה בחזקת כשרה להנשא לכהן ואין צריכים להביא ראיה.

גם בחז"א אה"ע סי' ס"א אות כ"ד מביאים דבתוספות כתובות כ"ד ע"א מבואר בהדיא דלדינא א"צ בדיקה לכהונה בלא ערעור וכן הוא לשון הר"ן. מן הברורים האלו יוצא, שיש לכל יהודי, שעצם יהדותו ברורה, גם חזקת הכשרות. אך בינתיים נשתנו בהרבה תנאי החיים בעם ישראל, ההתבוללות הרסה הרבה יסודות חשובים של חיי עם ישראל והרחיקה המונים מחיי תוה"ק. במזרח אירופה כמעט שלא פעיל כל ב"ד, ובשאר ארצות התבל היו המנהיגים של הריפורם המדריכים של ההרס בחיי תוה"ק.

על כן צריכים להיות זהירים כלפי מי שבא מסביבות הללו ואורחות חייו אינן כדין התורה. צריכים להרחיב את החקירה גם על הנשואין של הוריו, בעיקר אם האם היתה נשואה לפני כן לאיש אחר, ואולי היא היתה זקוקה לג"פ. חשוב שהאם בעצמה תופיע, אם היא בארץ או לקבל עדות ממכירי המשפחה על כך. במקרה של ספק יש להעביר את החקירה והדיון לבית הדין.

ג.

ספק כהונה

(א) בעיה לא קלה עומדת לפנינו כשבאים לשאת גרושה, חלוצה, גיורת או בת ישראלית מן עכו"ם, ואין לו כל עדות נאמנת שאינו כהן, ואף ישנם מקרים, שאינו יודע מה הוא כהן מתוך טענה שאינו דתי ואינו מבקר בבית הכנסת, אם במקרה הראשון יכולים עוד להסתמך בדלית ברירה על דין רוב ישראלים אינם כהנים, אך המקרה השני יותר חמור הוא כי הוא ספק מחמת חסרון ידיעה. ישנם מקרים ששמו מראה על חזקת כהונה כמו כהן, כץ וכדו' אך טוען שקבל מאבותיו שאינו כהן.

יש לדעת כי עמדת הכהן לא קשורה רק באסור חתון עם גרושה ולטמא למתים אלא גם במצוות עשה שאסור לזרים לעשותו, על כן לא נחשב לכהן רק מי שמוחזק לכהן מאבותיו כמבואר באה"ע ס"ג ס"א מי שבא בזמן הזה ואמר כהן אני אינו נאמן ואין מעלין אותו לכהונה על פי עצמו. הפרישה שם בסק"א אומר אע"ג שהטור כתב בשם הרמב"ם דכל הכהנים בזמן הזה בחזקת כהנים הם, היינו מי שיש לו חזקה אבל מי שבא ממדינה אחרת ואין אנו מכירים אותו אין לו חזקה ואסור לאכול בתרומה דרבנן, רק הרמ"א מעיר שם י"א דנאמנים לקרות בתורה ראשון.

אך הבעיה היא היום להיפך, הוא טוען שאינו כהן בכדי לשאת גרושה, ואילו היה טוען בברור שאינו כהן, בדלית ברירה צריכים להסתמך על דין הרוב, כל זמן ששמו אינו מראה על חזקת כהונה, אבל אם הוא עונה בתמימות שאינו יודע מה זה כהן, ואינו יכול להביא עדות ממשפחתו או מכירי משפחתו על יחוסו, צריכים להתיישב אם יכולים להסתמך על דין הרוב, כי הלא ספק מחמת חסרון ידיעה הוא.

בדיני ממון אם טוען שאינו יודע נגד טענת ברי, צריך הוא להשבע שבועת היסט שאינו יודע ואם רוצה לצאת לידי שמים ישלם (חור"מ סי' ע"ה ס"ט). לפי זה בטענת אינו יודע אם הוא כהן אין עליו ספק חזקת כהונה כי לדברי הסמ"ע שם בטענת אינו יודע צריך להשבע כי הצד שכנגד טוען טענת ברי, אך כאן להיפך הוא הרוב ישראלים הם.

עצם הדין שאנו דנים עליו מובא בהמב"ט ח"א סי' רי"ט באחד שנאמר לו שמשפחתו היתה מכונה בשם כהן, הוא בא לפני הרב ואמר לו שיתנהג כחומרת הכהנים ומחמת זה נוהר גם בנו מטומאת הכהנים, אמנם רק לפעמים ולא תמיד, כעת ארס גרושה, התרו בו שלא ישאנה ועבר ונשא — והשיב, שאינו חייב לגרשה משום דלא הוי הכא אלא קול בעלמא דלא איתחזיק בבי דינא ומה שנהג אביו חומרי כהנים אין בכך הודאה שהרי זה היה מספק

זהו כאומר אינו יודע ואין שתיקתו כהודאה, ואפילו לכתחילה היה יכול לישא אותה אם לא היה לבו נוקפו בשום ספק כהונה (הובא גם באוצה"פ ס"ו אות א' סק"ב).

אך אולי ע"י הבטוי אינו יודע מטיל על עצמו כעין ספק כהונה, זה אינו כי ספק אסור כהונה הוא רק כשישנו ספק עובדתי כגון מי שבא בזמן הזה ואמר כהן אני, אמנם אין מעלים אותו לכהונה על פי עצמו וכו', אך לא יאכל בקדשי הגבול ואוסר עצמו בגרושה זונה וחללה ואינו מטמא למתים (אה"ע ס"ג ס"א), וכן שם בס"ח אשה שלא שהתה שלשה חדשים אחר בעלה וילדה ואין ידוע אם בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון והיה אחד מהם כהן והשני ישראל הרי זה ספק כהן, נותנים עליו חומרי ישראל וחומרי כהנים, נושאים נשים הראויות לכהנים ואין מטמאים למתים וכו', משא"כ כאן שאין ספק עובדתי לא ע"י אמירה ולא ע"י פעולה מצדו, יכולים להסתמך על דין הרוב ישראלים הם כדברי המבי"ט הג"ל.

(ב) אך אם שם משפחתו נקרא כהן, כץ וכו', שמות המעידים שיש למשפחה זו חזקת כהונה, והוא טוען שאינו כהן, המצב חמור, כי הלא באה"ע ס"ג ס"ב מביאים שאפילו משטרות מעלין לכהונה בזמן הזה, כיצד הרי שהיה כתוב בשטר פלוני כהן לזה כפלוגי מנה ועדים חתומים עליו הרי זה בחזקת כהן ככהני זמן הזה. אמנם ידוע, שע"י אמוץ יכול בן אדם לקבל שם כהן מבלי שהוא למעשה כהן, וכן ידוע שבאוסטריה בימי הקיסר לא התחתנו הרבה יהודים חרדים כחוק הממשלה אלא רק בהו"ק כדין תורה, בכדי להנצל מחובת שרות בצבא, הילדים נחשבו כילדים בלתי ליגליים ונרשמו על שם האם, ועי"ז היו מקרים שילדים הללו נרשמו בשם כהן או כץ הגם שלאביהם היה שם אחר לגמרי — אך טענה כזאת צריכים לברר בפני ביה"ד ככל חומרת הדין כאמתלא שכך היה הדבר כמובא בפ"ת אה"ע ס"ו סק"א בשם תשוב' חוט השני סי' י"ז דמהני גם בעניני כהונה אמתלא, אם מה שנקרא כהן היה לסלק נזק. אבל בלא אמתלא ברורה לא יכולים לסלק חזקת כהונה, אפילו אם הוא טוען ברי שאינו כהן, כל זמן שלא יוכיח את מקור הטעות, מכ"ש אם טוען טענת איני יודע אם אני כהן, שהוא ספק מחמת חסרון ידיעה שלא נקרא לגמרי ספק, דדעת שוטים זה ואינו כלום (ט"ז יו"ד סי' צ"ח סק"ן בשם המרדכי בפ' השוכר), וכך מביא הש"ך ביו"ד סי' ק"י בדיני ס"ס סק"ל"ד. גם ביו"ד סי' נ"ה סק"ד נתבאר שחסרון חכמה לא הוי ספק לא לענין ספק ולא לענין ס"ס, ובפרט בנדון דידן שליחיד זה יש ספק אם הוא כהן או לא אבל לאחרים שמכירים את המשפחה ידוע הדבר (ט"ז סי' צ"ח סק"ו). יותר מכן, כאן איתחזק איסורא (דבר לצדיק שם) משא"כ ביו"ד סי' פ"א מתירים

הגבינות בטריפות ע"י סרכה, כי אילו היינו בקיאים לבדוק ולברר הסרכות היינו מתירים את הבהמה, א"כ ה"ל ס"ס כי שם הספק לכל העולם כולו (בט"ז הנ"ל).

את כל המקרים הללו מוכרחים להעביר לביה"ד לשם ברור עובדתי לחפש עדים נאמנים שהכירו את המשפחה ולפסוק על פיהם כדין התורה.

ד.

ספק מצב המשפחתי

חקירת הרווקות — פנוי

א) בעיה לא פחותה היא החקירה על הרווקות ומצב הפנוי של הנרשם לנשואין, לכאורא יש ביד כל אחד תעודת זהות ממשלתית שבה רשום מצב המשפחה, אך הרשומים הם רק על סמך ההצהרות של הנרשם בלא כל חקירת מסמכים, ואף אם היו בינתיים שנויים במצב המשפחה לא תמיד מביאים את התעודה למשרד מרשם התושבים לשם תקון השנוי הזה בתעודה, על כן לא יכולים לסמוך על מה שנרשם בתעודת זהות לקולא — ולהקל בחקירת העדים אך יש לדון אם העדות שצריכים לגבות על הרווקות ועל מצב הפנוי של המגרש — המגרשת, האלמן — האלמנה צריכה להיות כעדות גמורה, אם כן הדבר המצב חמור מאד, כי רק במקרים בודדים מופיעים בזמן החקירה עדים כשרים כד"ת.

בעצם אין כל חזקה על מצב נשוי או בלתי נשוי של האדם, זה תלוי מהרבה תנאים במצבו של האדם, והגם שרוב בני האדם מתחתנים מגיל מסויים ונמצאים במצב משפחתי של נשואים — אך הרוב הזה תלוי במעשה שאינו רוב גמור (ע"י בב"ח ובמ"א באו"ח ס"ח), ולכן עדות כשרה לא הכרחית, כי לא צריכים להעיד נגד איזו חזקה, אך חקירה נחוצה ואם הוא בן אדם מבוגר, שיש להניח שהיה כבר מחותן ונתגרש או נתאלמן, בודאי שצריכים להתחמיר בחקירה — אבל היא מספיקה להיות רק בבחינת גלוי מלתא בעלמא — אפילו ע"י פסולי עדות בצרוף עם הדין מלתא דעבידי לאגלוי שנאמנים שלא משקרים.

הנה ביבמות דף ל"ט ע"ב פליגי רב אחא ורבינא אם להכרת היבם זיבמתו שלא ידועים לביה"ד זקוקים אנו לשני עדים כשרים שייעידו על זהותם, או אם אפילו קרובים ונשים נאמנים, הרמב"ם בה' יבום וחליצה פ"ד הל"א פוסק שגם אשה נאמנת וכך פוסקים באה"ע סי' קס"ט. ס"ח, ואפילו אין כאן אלא עד אחד שמעיד עליהם ואפילו ע"י קרוב או אשה או עבד או שפחה או קטן שהוא מכיר ונבון נאמן בכך. ואפילו בכתב אפשר להכיר אותם (באה"ט

שם סק"י בשם מהרשד"ם ח"א סי' רל"ט) כי גם זה נחשב לגלוי מלתא בעלמא. והנה בהגדרת הדין של גלוי מלתא בעלמא מביא הר"ף ליבמות ל"ט ע"ב, והלכתא גלויי מלתא בעלמא היא ואפילו קרוב ואפילו אשה מהימנא דלא אמילתא דאיסורא קמסהדי ולא אממונא מסהדי אלא מלתא בעלמא הוא דמגלי דהדין ניהו גברא פלן והאי ניהי איתתא פלניתא וכיון דמודעו ליה הכי הרי איתחזק גביה דהוא סהדא מפומא דהאי קרוב או מפומא דהאי אתתא. לפי הגדרה זו של גלויי מלתא בעלמא, לא מעידים על עצם האסור או הממון, אלא על זהו האדם ועל סמך הזהויה הזה יכול ביה"ד להוציא מסקנות בדבר הנדון עליו אפילו בעניני ערוה כגון להרשות לאיש ולאשה האלו להתחתן כיבם ויבמה או לשחרר אותה ע"י חליצה. ברם הר"ף מסיים שאם ישנו איזה חשש שלא אומרים את האמת אינם נאמנים. אלא צריכים עדות גמורה.

הרמב"ן לנדה מ"ח ע"ב מעיר שלפי ההגדרה הזאת נאמנת אשה אחת להעיד על סימן גדלות הבחורה, כי גם היא לא מעידה על עצם האסור אלא על סימנים — ענין עובדתי — הגם שמוזה ישנן מסקנות לדבר ערוה מצד ביה"ד, אך הרמב"ן שם מוסיף שבנדון זה יש עדיפות מסוימת כי אפשר למיקם עליה דמלתא אי הביאה סימנים או לא משא"כ בהכרת היבם.

אבל במנין השנים לענין חיוב ועונשין מסתמכים רק על עדות גמורה של שני עדים (הרמב"ם פ"ב מה' אישות הכ"ב), התשב"ץ בח"א סי' פ"ג מסביר את ההבדל בין הדינים הללו, וכותב ונראה דלא דמי עדות שנים לעדות סימנים ולא לעדות לומר זה אחיו של פלוני, דהתם עיקר טעמא של דבר משום גילויי מלתא בעלמא שאפשר לבדוק סימנים עכשיו אם אמת הוא כדברי הנשים, וכן אפשר שיש כאן עכשיו מי שידוע אם זה אחיו או לא, דלענין עדות קירבה בחזקה סגי שאין צריך שידוע ידיעה ודאית ודאי שידוע שכך הוחזק, אבל לענין מנין השנים לא מפרסמא מלתא כל כך שידעו האנשים זה מתי נולד, וא"כ עדות גמורה היא ואין סומכין בה אלא על עדים כשרים להעיד כשאר עדויות שבתורה.

ב) הרמב"ן לנדה מ"ח מביא את הדין מילתא דעבידי לגלויי כנמוק שני נוסף לדין גלוי מלתא בעלמא, אך הרמב"ם בסוף ה' גרושין מצרף לגמרי את דין גלויי מלתא בעלמא עם הדין מילתא דעבידי לגלויי לא משקר, וכותב בפ"ג דגרושין הכ"ט, „אל יקשה בעיניך שהתירו חכמים הערוה החמורה בעדות אשה או עבד או שפחה או עכו"ם המסית לפי תומו ועד מפי עד ומפי הכתב בלא דרישה וחקירה כמו שבארנו, שלא הקפידה תורה על העדת שני עדים ושאר משפטי העדות אלא בדבר שאין אתה יכול לעמוד על בוריו אלא מפי העדים ובעדותן כגון שהעידו שזה הרג את זה או הלוח את זה,

אבל דבר שאפשר לעמוד על בוריו שלא מפי העד הזה ואין העד יכול להשמש אם אין הדבר אמת, כגון זה שהעיד שמת פלוני, לא הקפידה תורה עליו שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר.

דומה לזה בה' יבום וחליצה פ"ד הל"א, ואפילו אשה או עבד או קטן שהוא מכיר ונבון נאמנים לומר זה פלוני אחי פלוני, וזו יבמתו וחולצין על פיהן מה שאין כן בשאר עדויות של תורה בין עדות ממון בין לעדות איסור שזה דבר העשוי להגלות הוא, אפשר לידע אמתת הדבר שלא מפיהן, כענין שבארנו בסוף ה' גירושין.

אך לעומת זאת אחרים מבדילים בין שני המושגים מלתא דעבידי לגלויי וגלוי מלתא בעלמא. התשב"ץ ח"א סי' פ"ג מביא גלוי מלתא בעלמא היינו כגון שבאים לפנינו איש ואשה לחליצה בודאי דעתנו סומכת שיבם ויבמה הן כאילו הענין נודע לנו באומדן דעתנו אלא שנעלם ממנו קצת וגלוי מועט אפילו מפי אשה וקרוב די.

אבל מילתא דעבידא לגלויי אין לנו ידיעה על העובדה לא ע"י עדות ולא ע"י אומדן הדעת חוץ מעדותו של זה אלא מעמידים את ההודעה על הזקת האמת, כי העד לא ישקר מתוך פחד שהענין ידוע ויבואו עדים להכחישו, ולכן מסתפקים בגמרא אם סומכים במלתא דעבידי לגלויי (יבמות קט"ו ע"א וקט"ז ע"ב) ובגלוי מלתא בעלמא לא מסתפקים.

ג) אך ישנה בדין הכרת יבם ויבמה עוד שיטה — המרדכי ביבמות פ"ב סי' נ"ח הוא סובר לא מפני גלוי מלתא בעלמא גרידא אנו מתירים הכרת היבם והיבמה ע"י פסולי עדות, אלא הכא מיירי שאנו מכירים את מי שבא לפנינו כאח המת וכאשת המת, רק מסופקים אנו אם הוא אחיו מן האב, ואנו תופסים אותו כאחיו מן האב מכח דין רוב, כי רוב אחים בעלמא הם מאותו האב, ואת הפקפוק שישנו עוד אנו מבטלים ע"י הגדת פסולי עדות שמגלים הדבר כמו שאנו תופסים כבר מדין הרוב, ולכן נאמנים הם גם בזמן מעשה החליצה, כי למעשה לא משנה העדות שלהם שום דבר אלא מחזקת את התפיסה שלנו ומדמים שם את הדין הזה לעדות גדול המעיד על מה שראה בקטנותו, שהכלה יצאה בצעיף כמו כל בתולות ומגיע לה לפי זה כתובת בתולה, מפני שרוב נשים נישאות בתולות.

ד) מהכרור הנ"ל יוצא לנו — מאחר שאין כל חזקה על מצב המשפחה של הנרשם לנשואין, לא מוכרחים להופיע דוקא עדים כשרים, אלא יכולים לקבל הצהרות וברורים גם מאחרים שאינם בגדר עדות כשרה מתוך שלשה נמוקים:

א. גלוי מלתא בעלמא, כי הלא אין כל חזקה שהנרשם נשוי הוא, להיפך

ע"י הצהרות העדים מאשרים שהוא מוחזק ברבים כבלתי נשוי, גם תעודת זהו שבו נרשם כרווק — פנוי — עוזרת לזה, שבמוסדות הממשלתיים הוא מוחזק ג"כ כרווק — פנוי.

ב. מלתא דעבירי לגלויי, הוא יפחד לשקר, כי עונשין חמורים יחייב אותו בית המשפט על עבירת ביאגמיה, כן מאפשרים לגלות את העבירה הזאת ע"י פרסום כל הרשומים בעתונים, ובמקומות צבוריים, גם החוזרים שמשרד הדתות שולח לכל המורשים לרשום הגשואין, על החשודים — עוזרים בהרבה שהרשום הזה יהיה בבחינת עבירי לגלויי.

ג. דין הרוב. התשב"ץ בח"א ס' פ"ג מציין בדין יבם ויבמה שאם באים לפנינו איש ואשה לחליצה בודאי דעתנו סומכת שיבם ויבמה הם כאילו הענין נודע לנו באומדן דעתנו — דומה לזה ומכ"ש בנרשמים לנשואין, יש להניח באומדן הדעת שרוב רובם שבאים להרשם לנשואין רווקים פנויים הם — (מובן אחר בדיקת המסמכים של גרושין ואלמנות כדת), ואם אנו מסתמכים על יסודות הנ"ל להתיר נשואי יבם ויבמה, מכ"ש יכולים להרשות להתחתן את מי שמחזק בחוג מכיריו כרווק — פנוי — ולא צריכים לדרוש דוקא עדות גמורה — מה שלמעשה אי אפשר להשיג.

מובן, אם יש איזה חשש, צריכים לדרוש עדות גמורה וחקירה יסודית, ואם נחוץ — להעביר את החקירה ליד בית הדין, כדרישת הרי"ף בסוף דבריו בדין גלוי מלתא בעלמא ביבמות דף ל"ט. על הבעיה של עדים כשרים במקרים הללו — עי' במאמרי ב, "נועם" כרך ג' על עדות מחללי שבת בעניני אישות. וה' הטוב ישמרנו ממכשולים.